

Dança Brasil

ISSN 1407-3250

espié
grafika

6 a 9 abril | **Renata Melo** | São Paulo **F.A.R. 15** | São Paulo

13 a 16 abril | **Cia Teatral do Movimento / Ana Kfour** | Rio de Janeiro

#3 (35) 2006

Johans Kristofs Broce. Doma baznīcas pagalmis 1786. Akvarelis. Monumente... IV, 192

VAI TIRGOTĀJU PILSĒTĀ IR VAJADZĪGA BIBLIOTĒKA?

AIJA TAIMIŅA

JOHANS KRISTOFS BĒRENSS UN IDEĀLĀS BIBLIOTĒKAS VĪZIJA 18. GS. BEIGU RĪGĀ

Es vēlos likt iespiest šo darbu, lai vērstos pret mūsu labo pilsoņu vienaldzību (*Indiferenz*), tie tagad sākuši atrauties no publiskiem pasākumiem, vienalga, kādā veidā, un sev par attaisnojumu vēl atvainojas: nu vairs nav senie patriotisma laiki!

Johans Kristofs Bērenss Rīgā, 1792. gada vasarā

Nākošgad aprit 220 gadu, kopš pirmo reizi Rīgas vēsturē 1787. gadā bibliotēka ieguva jaunas, tieši grāmatu krātuvei projektētas telpas virs Doma baznīcas krustejas. Pārbūves Rīgas rātes uzdevumā bija plānojis un vadījis Kristofs Hāberlands. Neapšaubāmi, ka Kolonnu zāle ir kļuvusi par vienu no Rīgas birģeru klasicisma arhitektūras lepnumiem, tā ir Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja rota. Tomēr par šo, it kā labi pazīstamo un izzināto Pilsētas bibliotēku arvien vēl iespējams atrast jaunu un jaunu informāciju. Pārsteidzošā spilgtumā atklājas kāda Apgaismības laikmeta Rīgas pilsoņa, tirgotāja, literāta, filosofa, brīvmūrnieka un bibliotēkas labvēļa Johana Kristofa

Bērensa (1730–1792) dzīves gājums un domu pasaule.

Rīgas patriciešu Bērensu ģimenī¹, ko dēvēja par Rīgas tirdzniecības karaļiem, ierasts pieminēt, runājot par J. K. Bērensa studiju laika draugiem – vēlāk izcilajiem vācu filosofiem un literātiem Johanu Georgu Hāmāni un Johanu Gotfrīdu Herderu. Pēc Bērensa nāves Herders vēlējās sava jaunības gadu drauga un labvēļa uzskatus darīt zināmus visai humanitāti meklējošajai sabiedrībai. Herders, kura viedoklim bija etalona svars, pamatoti uzskatīja, ka vislabāk par cilvēku, *kura sirds bija atdota savai ziedošajai pilsētai*, un, kā tas drīz vien noskaidrosies, – *sapnim par savas pilsētas bibliotēkas uzplaukumu*, var lieci-

nāt viņa paša izteikumi. Bērensa darbu *Bonhomien* jeb *Laba vēlējums sakarā ar jaunuzceltās Rīgas pilsētas bibliotēkas atklāšanu* (1792) viņa draugi nosauca par Rīgas pilsoņa un patriota morālo testamentu². To viņš veidojis kā ceļojuma vai – precīzāk – nelielas pastaigas aprakstu divās daļās jeb profilos un 12 apakšnodalās. Lasītājs kopā ar autoru tiek aicināts izstaigāt un iepazīt pilsētas bibliotēkas telpas un krājumus. Izdevums nāca klajā tikai dažas dienas pirms Bērensa nāves 62 gadu vecumā.

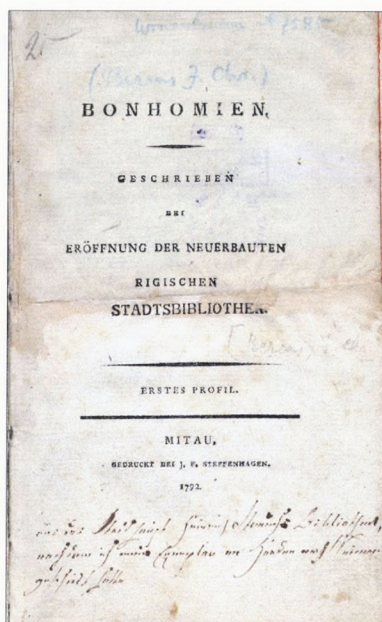
Vai Bērenss savā pēdējā darbā tiešām bija vēlējies detāli aprakstīt ēkas arhitektoniskos elementus un atgādināt rīdziniekiem par bibliotēkas grāmatu krājuma saturu? Jā un nē. Pateicoties

šim aprakstam, pētnieki var veiksmīgi papildināt Kolonnu zāles izpētes lietu un rekonstruēt dažas vēlākās pārbūvēs zudušas detaļas. Bērensa apraksts palīdz iejusties 18. gs. bibliotēkas apmeklētāja gaitās cauri Doma baznīcas pagalmam un viduslaiku krustejai, verot smagās durvis un kāpjot pa akmens *trepēm uz otro stāvu*; izprast sākotnējo ēkas plānojumu. Arī bibliotēku un grāmatniecības vēsturei šī apcere sniedz vērtīgas ziņas.

Izglītotais un bagātais Rīgas tirgotājs, kura sirdslieta gadiem ilgi bija altruistiskas rūpes par pilsētas bibliotēku, uzskatīja, ka pilsētas uzplaukuma, sabiedrības kopuma un katra tās pilsoņa labklājības, izglītības un gara brīvības simbols ir bibliotēka. Ekonomiskās brīvības pamatā ir tirdzniecības uzplaukums, bet gara brīvība prezentējas bibliotēkā. Abas ir jauno laiku demokrātisko ideju apliecinātājas. Un Herders vēlāk rezumēja: Bērenss ir sarakstījis pilsoņa katķismu – darbu, kurā *morāle paceļas līdz pat reliģijai, bet mīlestība uz kopīgo pilsētas lietu – līdz pat pietātei*.

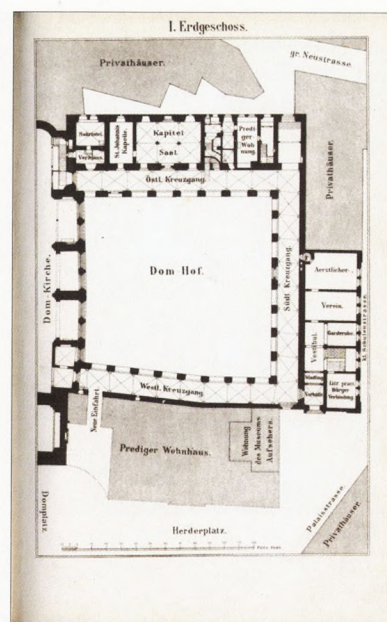
Dosimies līdzī rātskungam Bērensam pastaigā pa Rīgas pilsētas bibliotēku pie Doma baznīcas. Kā Vergīlijs Danti, tāpat Bērenss savu lasītāju vada no telpas telpā, no skapja pie skapja, cauri reālas ēkas stāviem, uzskatu un ideju sablīvējumiem, vārdos veidojot jaunu Rīgas pilsētas bibliotēku un līdz ar to – jaunu Rīgas sabiedrību.

Bērensa apraksts vispirms iepazīstina ar bibliotēkas ēkas ārpusi, ko uzreiz viegli atpazīt arī šodien: uz tās jumta – *frontonā [...], ir debesu sfēra [astrolābs], to balsta divi folianti, tā veidojot frīzi. Tajā izveidots uzraksts – Museum. Tad autors liek pavērties tālāk – pāri Vecrīgas jumtiem, kur *velvēm pāri paceļas ēka ar jauniem logiem, tai iepretim pāri vecajiem birģeru namiem šķielē tikpat daudz vēršācu [nelielu apaļu logu, kas atrodas] zem vecā Doma ar jauno bīskapa cepurī [t.i.torni]; kas tika uzcelta vecās grīlīgās smailes vietā, bet tiem pāri: jaunā pilsētas bibliotēka*. Visbeidzot autors ved ap-*

Johans Kristofs Bērenss. Bonhomien. Jelgava, 1792. Titullapa

meklētāju iekšā: *uz jaunajām, gaišajām pilsētas bibliotēkas zālēm ceļš ved pāri grūti veicamiem pakāpieniem, pie ieejas durvīm abās pusēs ievērojami divi kontrastējoši krūšutēli [Homērs un Monteskijs]. Kad kāpnes galā, ieeja ved rotundā, kur atvere griestos ved to līdz pat ēkas otram stāvam un no apaļās priekšelpas jāiet uz garenu studiju kabinetu. Un bibliotēkas ēkas (kuras logi paveras uz zaļo kapsētu) [Doma pagalmu] apskate beidzas ar mazu, ovālas formas templi, tikpat augstu kā rotonda pie ieejas*.

Rīgas pilsētas bibliotēkas 2. stāva plāns. 1890.

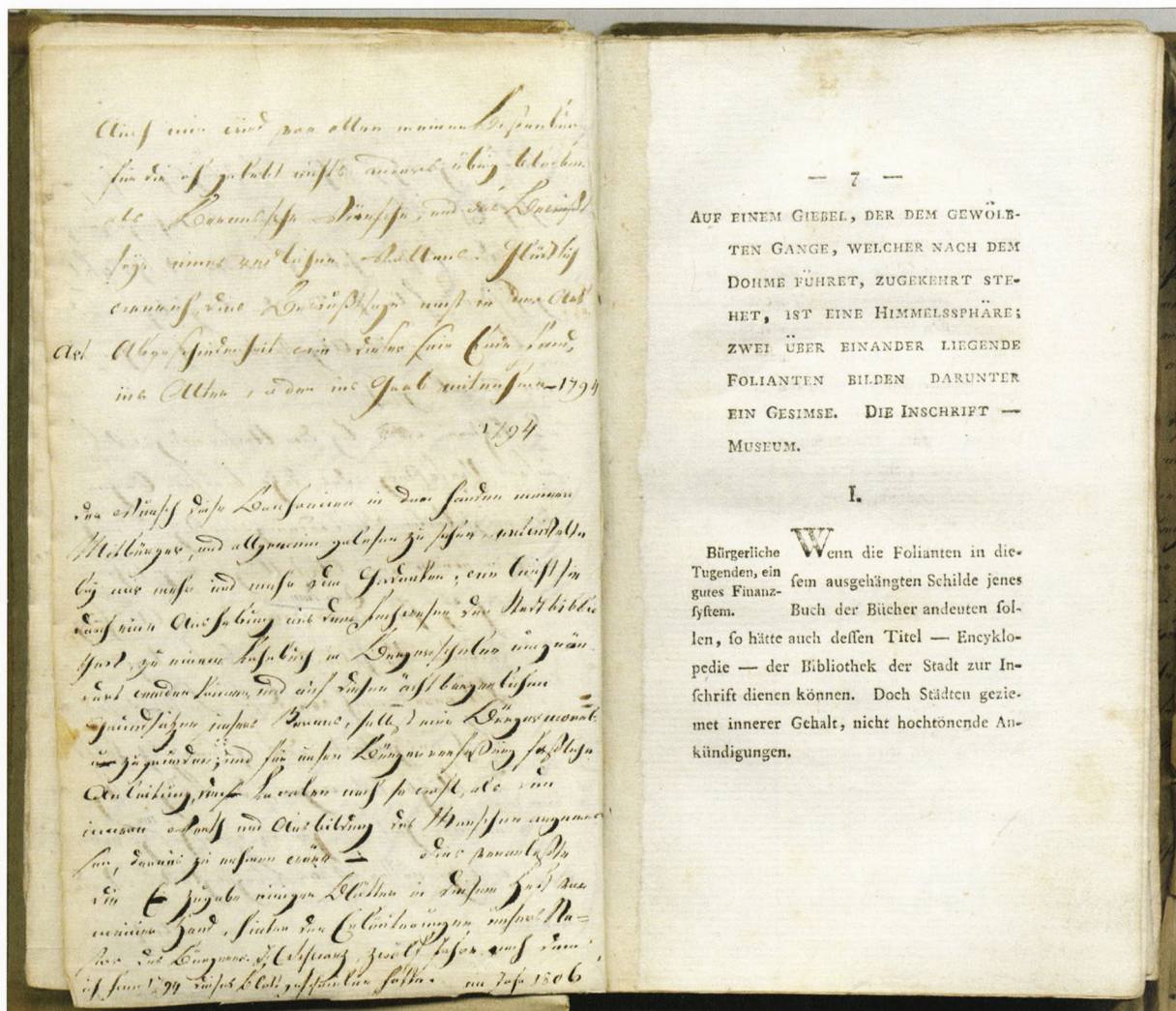
Veltījums bibliotēkai, kam piešķirta brīvmūrnieku pasaulē nozīmīgā ceļojuma apraksta forma, ir piesātināts ar tēlainām līdzībām – ceļojums, ceļš, grūtības, kas tajā gaida, jaunuzcelta ēka, neapstēsts akmens, tumša telpa, tumsa, gaisma un to pretnostatījums, grāmatu, templis, izziņa un apgaismība, cilvēku vienotība garā un izglītībā – tās ir brīvmūrnieku vidē tradicionāli lietotas līdzības, jēdzieni un simboli. Ja tradicionālajā Latvijas grāmatniecības vēsturē labi pazīstamo darbu analizē

Minervas vadībā. Noslēguma vinjete, veltīta Katrīnai II jeb Minervai – likumdevējai. Uz grāmatas atrodas Minervas ķivere ar iniciāļiem E II, fonā bibliotēkas grāmatu plaukti. Zāles griestu plafonā atveidota Katrīna II Minervas ķiverē, kura *sniedz Tēvzemes zālei gudrības un cilvēkmīlestības grāmatu: Hakas. Atklāta Rīgas pilsētas bibliotēka 1787*. Vinjete ar Kolonnu zāles gleznojuma fragmentu; redzama iemūrētā lielgabala lode, ģenijs ar pilnības ragu un Tēvzemes vēsturei veltītu grāmatu plauktu ar uzrakstu. No grāmatas: Berens J.Chr. Die Bombe Peters des Grossen in der Stadtbibliothek. Mitau, 1787.

¹ Svarāne M. Rīgas patriciešu dzimta Bērensi // Rīgai 800: jubilejas avīze. – Nr. 9 (13). – (1998, septembris). – 3. lpp.

² Berens J.Chr. Bonhomien geschrieben bei Eröffnung der neuerbauten rigischen Stadtbibliothek erstes [-zweites] Profil. Mitau: gedruckt bei J.F. Steffenhagen, 1792. – 199 S. Grāmata 1792. gada novembra beigās tika tirgotā Hartknoha grāmatu veikalā un maksāja 22½ markas, sk. sludinājumu laikrakstā Rigische Anzeigen, St. 47 (1792, den 22sten November) – S. 442.

Rokraksta piezīmes Johana Kristofa Bērensa grāmatā *Bonhomien* eksemplārā LAB

brīvmūrniecības ideju kontekstā, tad paveras daudz plašākas interpretācijas iespējas. Kā piemērs lai kalpo Bērensa apraksta otrās nodaļas sākumā ievietotais vēstījums par veco pilsētas bibliotēku, kurā biezi mūku mācību sējumi dzīvnieku ādās [ādas iesējumos], reti Bībeles izdevumi ar ķēdēm, viss nelasīts stāvēja krēslainās telpās tāpat kā agrāk cellēs, bet trešās nodaļas ievadvārdi ir: *ceļš uz jauno ēku ved pāri grūti veicamiem pakāpieniem*; ievadam seko plašāks izvērsums: *tāpat ir ar ceļu pie vajadzīgām zināšanām – tas ir grūtību pilns un nelīdzens, skarbs. Jaunietim jāapgūst ne tikai zināšanas, tam jāmacās arī strādāt, viņam jāmacās, kā vaiga sviedros piepildīt savu acinājumu un, vairojot savējo labumu, veicināt arī vispārējo labumu* (47).³

Bērenss, atbilstoši savam pasaules uzskatam, bija izvēlējis arī simbolus,

kas bibliotēkas apmeklētāju sagaidīja pie izejas. Homēra un Monteskjē krūšutēli, – *tie bija labi izvēlēti, lai apzīmētu izeju pie dabas un mākslas darbiem, ar to atveidotāju palīdzību. Viens, vēl neapgūtas dabas iespaidots, izraisa godbijību, otrs savos atklātajos un cēlajos vaibstos iemieso augstāko sabiedrisko kultūru*. Monteskjē izcilo darbu *Apceres par likuma garu* (1748) izdeva atkārtoti, lasīja un apsprieda visa Eiropa. Bērenss jau 1767. gadā Rīgas laikrakstā anonīmi bija publicējis pārskatu par Monteskjē darbu. Tā saturs bija ietekmējis un sajūsminājis arī Krievijas imperatori Katrīnu II, kura iekļāva izrakstus no *Likuma gara* savos *Norādījumos komisijai par jauno noteikumu sastādīšanu* (Наказ Комиссии о составлении нового Уложения. Pēterburga, 1767), kas vēlāk veidoja jauno Krievijas impērijas likumu krājuma kodolu. Katrīna II bija kļuvusi

par apgaismotas valdnieces ideālu, Bērenss uzskatīja, ka viņas *Norādījumi un Rīkojums par pilsētām* (1785) *apvieno mācītos līdzpilsoņus ar pārējiem vienā slānī, lai iedibinātu un veicinātu pilsētas sabiedrisko vērtību uzplaukumu*. Pati Katrīna II, pieņēmusi romiešu gudrības un zināšanu dievietes Minervas veidolu, sniedz bibliotēkas lasītājiem *Norādījumus* un vēl mūsdienās noraugās no Kolonnu zāles gaisnu plafona. Minervu, kas tērpusies taisnīgas karotājas bruņās, godāja arī kā pilsētu, amatu un mākslu aizbildni.

Grāmatas otrā profila sešās nodaļās Bērenss izklāstīja savu ideālās bibliotēkas konceptu un raksturoja vēlamo grāmatu krātuves iekārtojumu un saturu. Šī daļa strukturēta tāpat kā autora iecerētās modernās bibliotēkas tematiskais grāmatu krājums. Tas gan atšķiras no bibliotēkas rokasgrāmatā

fiksētā tradicionālā grāmatu kārtojuma. Vienlaikus šis nākotnes vizijas izklāsts saglabājis dažas skopas, bet vērtīgas liecības par Rīgas pilsētas bibliotēkas zāles interjeru 18. gadsimta beigās, kur lielā grāmatu zāle iekārtota visā ēkas garumā. Sienas simetriski sedz augsti un zemi skapji, kā ar stiklotām, tā ar drāšu sieta durvīm. Marmora korintiskās kolonnas balsta galeriju.

Autors pats gan noslēgumā brīdina, ka akli nevajag šim aprakstam uzticēties – kad sāka salīdzināt un pret-nostatīt aprakstu realitātei, tad izrādījās, ka aprakstītās skulptūras ēkas frontonā ir no ģipša, korintisko kolonnu marmora bibliotēkas zālē patiesībā ir krāsotāja mākslas darbs. Un bibliotēkas atklāšanas sakarā izlaistā piemiņas medaļa īstenībā ir varā gravēta apsvēkuma raksta vin-jete (152). Pieminēto apsvēkuma rakstu Pēterā Lielā bumba Rīgas pilsētas bibliotēkā, ko Bērenss bija licis iespiest 1787. gadā, tiešām greznoja divi vara grebuma attēli, kas nosacīti atveidoja freskas un griestu plafona detaļas uz grāmatu rindu fona.

Taupīgā Rīgas rātes Kases kolēģija (1778. gada 15. maija protokols) nav piekritusi apmaksāt arī būvmeistara piedāvāto fasādes risinājumu, tāpēc tikai 1899.–1901. gada pārbūvēs ēka iegūst Hāberlanda plānā iecerētos septiņus pilastrus ar korintiskajiem kapiteļiem⁴. Un tomēr Bērenss sava sacerējuma izskaņā attaisno šīs viltības un ierobežojumus, jo – *skaistā problēma, kas pilsētas pārstāvjiem ir tikusi uzdots, ir, kā nelieliem izdevumiem panākt vislielāko labumu. Tāpēc patiesām priekšzīmīgu priekšstatu par jauno ēku varētu sniegt vārdi; vārdi, kas vispār ir bez maksas (152–153).*

Bērenss redz bibliotēku kā multifunkcionālu sabiedrisku jeb publisku institūciju. Grāmatu jeb zināšanu krātuvei jāveido tos liberālos morāli ētiskos, intelektuālos un tiesiskos pamatus, kas jāieliek, lai pilsoniska sabiedrība pilnveidotos paplašinātās valsts ietvaros, lai viss, viens otru negraujot darbotos vienā mērķa labad. Tie ir pilsoniska brīvība un likumīga izpildvara. Tāpēc grāmatas ceturtā nodaļa veltīta kopības garam pilsētā, kas balstās uzskatā – mēs strādājam kopā mums un mūsu bērniem (52). Šim garam veltīta bibliotēkas priekš-

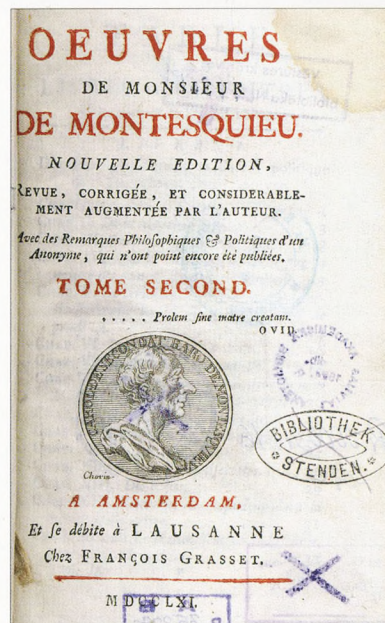
Džons Frensiss Rigo (John Francis Rigaud, 1742–1810). Georgs Forsters (1754–1794) ar tēvu Johanu Reinholdu Forsteru Tahiti. 1780.

telpa – rotunda, kurā nonāk pēc grūtībām, kāpjot pa augstajiem viduslaiku pakāpieniem. Tā ir telpa, kurā mājo jauno laiku pilsētas kopības gars jeb *public spirit*, bet apaļš atvērums griestos, kas sniedz līdz pat otrajam stāvam, simboliski ļauj kopības garam vējot, aptvert visu ēku un veidot un uzturēt pilsētu.

Autors ir pārliecināts, ka bibliotēka varētu būt tā mūsdienu institūcija, kas pārmantojusi un nu iedzīvina antīkās pasaules demokrātiskos ideālus, tai vajag kļūt par sabiedriskās dzīves centru. Te – grāmatu krājumu un zināšanu apvienoti, visi ir vienlīdzīgi un visi acināti, kur pie izejas vēsimo kopības gars, šis pilsētas aizstāvis. Senatnē bija tik daudz publisku ēku, lepnu to lieluma dēļ, – akadēmijas, kolizeji, teātri u.c., kas tāpat kā gaisis bija par brīvu. Jaunākos laikos, pateicoties ierobežotiem īpašumiem, ir publiskas ēkas, kur par izeju jau pirms durvīm jāmaksā. Kopības garam pie mums ir seni publiski mitekļi, un ne tikai ģilžu istabas. Visur, kur ir vairāki kopā, valda labvēlība. Skaists noskaņojums kopīgajam labumam. Jaunu laiku publiskajai grāmatu zālei jāpalīdz aizvietot veco laiku publiskās ēkas [...] šajās gudrības kapenēs, kur neiederas necienīt personu, kur mirušie dzīvājiem neglaimo, bet gan brīvprātīgi sniedz tiem padomus, ir vietā pārrunas par matērijām, kas saistās ar vispārējo labumu; Un arī tā-

Antons Grafs (Anton Graff 1736–1813). Pašportrets ar ģimeni pie dabaszinātnieka, mākslinieka sievastēva un labvēļa J.G. Zulcera portreta. 1785.

Sarla de Monteskjē portrets viņa izcilākā darba *Par likumu garu* titullapā. Iespējams, ka Monteskjē krūšutēls pie bibliotēkas izejas bija darināts pēc šā parauga.

pēc ir jāatver pilsētas grāmatu zāle (55). Bibliotēkai jābūt intelektuālu kontaktu mudinātājai, zinātnieku mājoklim, un dabaszinātnēm jākļūst par iemīļotāko Vidzemes zinātnu nozari, kas kalpo tēvzemes dabas bagātību iepazīšanai. Tādu moto Bērenss izvēlējies stāstam par bibliotēkas ovālo zāli, ko autors dēvē par templi. Tur iekārtots Naturāliju kabinets no Nikolaja Himzeļa kolekcijas, kur aplūkojamās dzimtenes dabas vērtības pelnījušas ievēribo tāpat, kā tālu pasaulē atrodamās, un tām vienlaikus jākalpo arī

³ Berens J. Chr. *Bonhomien*, S. 47. Turpmāk aiz citāta iekavās lappuses norāde.

⁴ Vierzehnter, fünfzehnter und sechszehnter Rechenschaftsbericht der Gesellschaft für Geschichte und Alterthums-kunde der Ostseeprovinzen Russlands. Abtheilung für den Dombau zu Riga, 1898, 1899 und 1900. – Riga, 1901. – S. 8. Jau J. Kr. Broce 1786. gadā zīmējis Doma baznīcas pagalma skatu (*Monumente...* IV, 192), tajā nesen pabeigtā gaisā apmestā bibliotēkas ēkas siena attēlota ir gluda, bez pilastriem.

Rīgas pilsētas bibliotēkas lasītava Rātsnamā. Fotografija 19. gs. b./20. gs. sāk. Uz skapjiem atrodas krūšutēli, kas, domājams, savulaik atradušies astoņās nišās Rotondā un Ovalajā kabinetā pie Kolonnu zāles. Uz skapja pie durvīm, iespējams, Homēra tēls. Te varētu būt redzami arī Monteskiē un J. Kr. Bērensa krūšutēli.

vispārējam labumam. Mūsdienu acīm skatoties, grūti iedomāties, kā nelielajā telpā, kur tagad izvietojies RVKM Sudraba kabinets, varētu iekārtot tik plašas kolekcijas.

Bērensa redzējumā bibliotēkas paspārnē un tiešā kontaktā ar to var veiksmīgi attīstīties arī zinātniski pētnieciskās institūcijas: *šajā kabinetā kā agrāk templi ir apkopotī tēvzemes dabas vērojumi. Laika novērojumu žurnāli un slimību reģistri, kas salīdzināti ar ikgada ražas un mirstības rādītājiem, pakāpeniski veidos pamatu kalendāra uzlabojumiem. Dabas vērojumi ved atpakaļ pie patiesības ceļiem, un māca pazīt un apkarot māņticību* (73). Un tiesa – bibliotēkas ēkā jau 1787. gada 4. jūnijā bija pulcējušies rīdzinieki, kas ieinteresētā Rīgas gubernatora Bеклеšова klātbūtnē ar teleskopu novēroja Saules aptumsumu, veica mērījumus un eksperimentus.

Bibliotēkas grāmatu krājumus pētot, apmeklētājam un autoram ir pievienojies vīrs mētelī – peripatētīķis. Tas ir Aristoteļa skolnieks, kas apgūst mācību, pastaigājoties kopā ar skolotāju, un viņš varētu šai zālē nosojot 50 soļus garumā. *Kā viņš varētu jautāt, apskatot uzrakstus uz sienas iepretim 9 lielajiem logiem, visu šo milzīgo komplektu, teoloģiju, jurisprudenci ieskaitot, jums jāstūde, lai mācītos godāt labo Dievu; to visu, lai dzīvotu mierā ar saviem līdzpilsoņiem? [...] Tad jau jums ir izveidojusies zinātniska, grūti apgūstama māksla, kā sasniegt dievbijīgu noskaņojumu un kā tad rīkotos? Jums tādat ir īpaši zinātnieki, kas ziņā likumus, kuriem pārējiem ir jāseko? Ja jūs zinātnieki visas šīs zinātnes apgūst*

un pielieto pārējo labad, tad pārējiem ir izdevīgi, ka šīs svešās zināšanas nāk par labu to dzīvei un centieniem [...]

Kādas bagātības šajos skapjos priekš ārstniecības! Mūsu Hipokrāts tikai novēroja slimības gaitu, Jūs taču būsiet atraduši līdzekļus, lai slimības novērstu? Vecos laikos dzīve bija īsa, bet māksla gara, tagad laikam ir otrādi? Atbildes uz šiem jautājumiem liek iedziļināties zinātnes svētos.

Cik daudz spekulatīvu patiesību, ko atklājuši jaunie filosofi, tiek uzglabāti filosofijas skapī? Kas bija līdzšinējā spekulatīvā filosofija no dievišķā Platona līdz transcendentālajam Leibnīcam? Pārļaicīga plāpa tā bija. Kants pirmais [mans draugs] mums par mierinājumu zinātniski apstrādāja morāles un reliģijas lauku, to stingri balstot uz faktiem... (82/83). Šis garais citāts ir labs piemērs un raksturo to apgaismības laika garu un valodu, kādā tiek sīki aprakstītas visas zinātņu jomas.

Tomēr laika gaitā bagāto, ietekmīgo un inteligēnto Bērensu dzimtu pieminēja arvien retāk. Hāmaņa un Herdera iemīļotā Bērensu (vēlāk Heija) muižiņa pie Filosofu gatves Daugavgrīvas ielā, kur Bērensu aprindas pulcējās vasarās, divdesmitā gadsimta deviņdesmitajos gados kļuva par pamestu graustu, līdz sabruka. Bērensu vārds vairs Rīgā nav saglabājies. Rīgas pilsētas bibliotēkā senāk bija atradies arī

Johana Kristofa Bērensa krūšutēls. Tiesa, Bērensa un Hāberlanda izveidotā bibliotēkas Kolonnu zāle restaurēta. Tai līdzās iekārtotais Dabaszinātņu kabinets par godu tā veidotājiem ilgi tika saukts par *Himzeļa – Bērensa mākslas un naturāliju kabinetu, mūsu pilsonisko Mūzu templi*⁵. Himzeļa – Bērensa kolekcijas nu Dabas muzeja fondos un Rīgas senākā muzeja krājumā, bet trīs telpās līdzās zālei iekārtotas RVKM ekspozīcijas. Un arhīvā Rīgas rātes sēžu protokoli glabā vēl nepētītus rātskunga Bērensa izteikumus. **Johana Kristofa Bērensa piemiņu visuzticīgāk sargā viņa pēdējā grāmata.**

Bērensa darba patriotiskais patoss dziļi uzrunāja daudzus viņa laikabiedrus un draugus. Zināms, ka vienu *Bonhomien* eksemplāru līdz ar paziņojumu par tēva nāvi viņa dēls nosūtīja Imanuēlam Kantam⁶. Viena izdevuma liktenis ir īpaši raibs. Rokraksta piezīmes un klāt piesietās lapas ar komentāriem, kuros atšifrētas daudzas tekstā anonīmi aprakstītas personas un notikumi, liecina, ka grāmata tikusi intensīvi lasīta. Rīgas birģermeistaram Vilpertam *Bonhomien* bija kļuvis par programmatisku darbu. Viņa pārdomu un atmiņu piezīmju daļējums liecina, ka stāstu par pilsētas bibliotēku un pilsoņa morāli Vilperts atkārtoti lasījis daudz gadu garumā. Drīz šo pašu izdevumu īpašumā ieguva K. G. Zontāgs, tad – kolekcionārs un mecenāts K. R. Šilingss⁷ un visbeidzot – Rīgas pilsētas bibliotēka.

Bērensa *Laba vēlējums* spēj sniegt pārdomu vielu plašam pētnieku lokam, tā izklāsts ir tik sazarots, ka jebkuram analītiskam apcerējumam var viegli un visai pamatoti pārnest vienus otru. Tomēr jaunāko kultūras teoriju kontekstus pārlūkojot, atklājas, ka *Bonhomien* ieņem īpašu vietu Latvijas grāmatniecībā, tas ir viens no nozīmīgākajiem un agrinākajiem sacerējumiem kultūroloģijas un bibliotēku filosofijas jomā, kas skaidro bibliotēkas fenomena attīstības koncepciju un kritērijus, prognozē un pamato bibliotēkas misiju sabiedrībā. Bērensa *Bonhomien* sazarotajā konceptuālajā risinājumā var atrast vairākas nostādnes, kas ļauj šo darbu interpretēt kā semiotikas un kulturoloģijas ikonas Umberto Eko

⁵ Berens R. *Geschichte der [...] Familie Berens [...]*. Rīga, 1812 – S. 74–75.

⁶ Abrahama Bērensa vēstule I. Kantam. Rīgā, 1792. gada 23. novembrī (*Kant I. Briefwechsel. Brief 546*. Interneta publikācija)

⁷ Karls Reinholds Šilingss (*Schilling*, 1790–1840), tirgotājs, kolekcionārs un bibliofils

⁸ No interneta mājaslapas: Latvijas Nacionālās bibliotēkas projekts www.gaismaspils.lv

romāna *Rozes vārds* vietējas nozīmes priekštecī.

Apgaismības laikā dzimusī Bērensa doma par bibliotēku kā multifunkcionālu struktūru, fenomenu, *kas kalpo visas nācijas intelektuālajai attīstībai* un ir visiem pieejams, atdzīvojusies, iegūdamā likuma spēku. Tas ir Likums par Latvijas Nacionālo bibliotēku, spēkā no 1992. gada, tapis Gaismas pils gaidās, 21. gadsimta ideālās bibliotēkas projekta īstenojumam tuvojoties.

Jauna ēka, kas būtu speciāli projektēta bibliotēkas vajadzībām, ir bijis bibliotēkas speciālistu un apmeklētāju sapnis jau aptuveni gadsimtu. [...]

Ēkā būs iekārtotas telpas, kurās pasniedzēji vai skolotāji kopā ar saviem audzēkņiem varēs rīkot grupu nodarbības, būs arī koncertzāle un konferenču telpas, kur varēs rīkot videokonferences ar sinhrono tulkošanu. Tās būs aprīkotas ar visām nepieciešamajām ierakstīšanas un demonstrēšanas ierīcēm. Visticamāk, bibliotēkas telpās atradīsies arī grāmatveikaliņi, antikvariāti u.tml.

LNB direktors Andris Vilks cer, ka ar laiku šis mūsdienīgais kultūras un izglītības centrs kļūs par cilvēku iemīļotu tikšanās vietu, kā tas ir citur Eiropā⁸.

Tomēr jautājums: *Vai tirgotāju pilsētā ir vajadzīga bibliotēka?* savu nozīmi nav zaudējis. Vai visi līdzpilsoņi ar prieku gaida jauno ēku? Bet Rīga joprojām ir tirgotāju pilsēta, un tās patrioti aicina domāt par bibliotēkas misiju.

Tā gadsimtiem cauri Rīgā tika auklēta vīzija par ideālo bibliotēku; šī doma arvien atjaunojas un tiek lolota arvien citos filosofiski domājošos prātos, kam rūp savas pilsētas prestižs un uzplaukums. ◆

Personiskie uzskati var mainīties tā, lai personas un parādības būtiski nezaudētu. Pilsētai tālāk attīstoties, mēs vienmēr paliekam uzticīgi labām idejām: katra godīga pilsoņa pienākums ir palīdzēt kopībai uzturēt esošos labumus.

Johans Kristofs Bērenss

Es vēlētos tikt lasīts šajās lapās atrodamās pilsētas morāles dēļ. Tā prasa intensīvu spēku un tās mērķis ir zelta vidusmērs. No šās morāles apguves ir atkarīga pilsētas labklājība un tās pilsoņu tirdzniecības uzplaukums. [...] Šie tikumi nežilbina, tie silda, tie pārņem garu mierīgi.

Johans Kristofs Bērenss